

SABADELLENC

Arxiu d'imatges sobre la deportació, una nova entrada documental a l'AMC.

Sílvia Sáiz - Ernest Gallart

Les funcions pròpies de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès (AMC) són: la gestió de la documentació pública, garantir-ne el seu accés, la seva protecció i custòdia en totes les edats del document (de gestió, administrativa i històrica) i la difusió del patrimoni documental. A més, l'AMC decidí l'any 1996 acollir altres fons alienes per tal de facilitar-ne la seva consulta i divulgació. Des de fa quatre anys, l'AMC estatja un fons documental sobre l'èxode, l'internament i la deportació dels republicans espanyols als camps nazis en el període 1939-1945. Aquest fons rep el nom de *Fons sobre la Deportació, 1939-1945*. La cessió en dipòsit d'aquests materials documentals fou una decisió d'un col·lectiu d'historiadors, els quals feren confiança a aquests servei municipal perquè consideraven que la seva línia arxivística complia les expectatives de conservació, tractament i difusió que es pretenien a l'hora de constituir aquest *Fons*...

Des de l'any 1.996, quan es creà aquest *Fons*..., es procurà anar completant-lo amb nous materials que aprofundissin els continguts. Enguany, les gestions de l'historiador Ernest Gallart amb Mariano Constante, un antic deportat al KL Mauthausen, possibilitaren que aquest autoritzés la còpia d'un fons iconogràfic que conserva sobre el camp esmentat.

Mariano Constante és un supervivent dels camps d'extermini nazis que ha dedicat la seva vida al treball, l'estudi i la difusió de la història de la deportació republicana espanyola. No debades, a més de tenir responsabilitats a les principals organitzacions d'antics deportats és un dels autors més prolífics sobre la deportació amb obres com: *Yo fui ordenanza de los SS* (1.976); *Los cerdos del comandante* (1.978); *Triángulo Azul* (1979); *Los años Rojos* (1.984) i, darrerament, *Republicanos aragoneses en los campos nazis* (2.000).

ORIGEN DELS MATERIALS

Les imatges corresponen al conjunt de clixés que els SS realitzaven i que foren sostrets de l'oficina fotogràfica del camp, l'*Erkennungsdienst*, per la xarxa clandestina espanyola. Es tractà d'una empresa molt arriscada i col·lectiva, on hi participaren molts deportats a fi i efecte d'aconseguir proves documentals que testifiquessin els crims comesos pels nazis al KL Mauthausen. De la seva vàlua, cal referir únicament que foren utilitzades al procés de Nuremberg contra els principals jerarques del III Reich. Aquest fons també integra instantànies preses durant l'alliberament del camp de Mauthausen el 5 de maig de 1.945 pel fotògraf Francesc Boix.

Per entendre el procés de sostracció d'aquests materials cal anar una mica més enllà, concretament el 22 de juny de 1941, quan es fa una desinfecció general al KL Mauthausen i es concentra la totalitat dels deportats al pati dels garatges, moment que és aprofitat pels comunistes espanyols per organitzar el PCE. La direcció política estava formada per Manuel Razola, secretari general, Santiago Bonaque, Joan Pagès, José Perlado, Joan Tarragó i Mariano Constante, més uns suplents. Els seus principals objectius eren organitzar políticament els militants i crear un comitè nacional espanyol.

Mariano Constante coordinava dos deportats espanyols que treballaven a l'oficina fotogràfica del camp: Antonio García i Francesc Boix. Aquest darrer, a finals

Mariano Constante, un dels responsables del PCE al KL Mauthausen, llegeix un informe a l'assemblea del PC sobre l'actuació de l'aparell militar clandestí, celebrada al camp un cop alliberat el 13 de maig de 1945. (AMC. *Fons sobre la deportació 1939-1945*. Arxiu d'imatges. *Fons sobre la resistència espanyola al KL Mauthausen*).

Ramon Milà, deportat espanyol, pintant una escarapel·la republicana al vehicle que utilitzava la delegació espanyola per als seus desplaçaments, poc abans d'anar a trobar al comandament soviètic de la zona per explicar la situació en què es trobaven els deportats espanyols, cap al 18 de maig de 1.945. (AMC. *Fons*... Arxiu d'imatges. *Fons sobre la resistència espanyola al KL Mauthausen*).

Supervivents del KL Mauthausen fent una ofrena floral a les víctimes del nazisme el 16 de maig durant l'acte de comiat i d'homenatge a les víctimes del camp. L'orquestra del camp interpretava l'himne de cada país que intervenia. (AMC. Fons... Arxiu d'imatges. Fons sobre la resistència espanyola al KL Mauthausen).

de 1.941, li comunicà la notícia que els SS feien fotografies dels deportats que eren assassinats i de la vida quotidiana al camp, que ells les revelaven i que se n'enviaven còpies a Berlín; els altres clíxés eren arxivats al camp. Francesc Boix li proposà sostreure'ls, utilitzant la xarxa clandestina, per tal que fossin testimoni de tot allò que succeïa dins el camp. A la direcció del PCE li semblà molt interessant aconseguir-los i estructurà un pla minuciós, que implicaria a un bon nombre de militants i d'altres deportats republicans espanyols. A més de robar els clíxés calia introduir-los dins el perímetre del camp central perquè l'*Erkennungsdienst* es trobava a l'exterior. D'aquí els fotògrafs deixaven caure un paquet per l'orifici de ventilació, el qual era recollit per un deportat que l'estava esperant mentre d'altres vigilaven. L'ocultava i el feia arribar a la barraca de la desinfecció o al taller dels sastres, des d'on passava al *kommando* dels fusters, on el rebien Pablo Almarza, José Perlado i José Sánchez. D'aquí al *Holtzkommando*, que s'encarregava de fer els encenalls per a les estufes. Posteriorment al grup dels llauners, i aquests darrers feien arribar el paquet al grup dels jardiniers, els quals, aprofitant que treballaven al costat de les filferades, el podien introduir dins el camp tot llençant-lo pel damunt, on era recollit per Joan Pagès, barber a la barraca 3.

Aquest fou un dels molts camins utilitzat per sostreure els clíxés. Atès que el seu nombre s'incrementava dia a dia, es decidí amagar-los a diferents indrets: a les barraques tres, tretze i dos principalment, on també col·laborava Joan Gil; però també s'amagaven a la bugaderia, a la infermeria, a la cuina, al *Baukommando*... fins i tot alguns clíxés foren portats a les espatlleres de l'uniforme per Mariano Constante i José Perlado, ja que, pels seus destins al camp, no eren escorcollats.

El següent pas fou cercar la manera de treure'ls físicament del *lager*, i això no es produiria fins que es creà un *kommando* especial de treball anomenat Poschacher, que enquadrava adolescents espanyols. Aquests havien organitzat la JSU i mantenien contacte amb l'organització clandestina comunista. Vivien fora del camp en una barraca construïda a l'indret on treballaven, una pedrera. Quan pujaven al camp a cercar el ranxo o a portar roba a la bugaderia se'ls lliuraven els paquets que ocultaven a la seva barraca. Una altra manera de rebre els clíxés foren els partits de futbol que l'equip de la SS del camp jugava contra altres equips militars, ja des de la primavera de 1.944. La xarxa clandestina espanyola utilitzava els deportats que eren ordenances del SS, com Mariano Constante, Luis García Manzano, Miquel Serra..., per lliurar en aquest moment els clíxés als Poschacher a qui es permetia veure aquest espectacle esportiu. Cal destacar, d'entre els Poschacher que col·laboraren a traspasar i ocultar els clíxés: els germans Cortés, Jacinto i Julio, Jesús Grau, Ramon Milà, José Alcubierre o Ramiro Santisteban...

Els Poschacher els ocultaren a la seva barraca fins que a la tardor de 1.944, quan, davant del trasllat de la majoria dels adolescents com a treballadors civils a Linz i la possibilitat d'enderrocament de la barraca, feren arribar els clíxés a una resistent austríaca, la senyora Anna Poitner, amb qui mantenien contacte, que els ocultà en el mur del jardí de casa seva fins a l'alliberament del camp el 5 de maig de 1945. En aquest moment una delegació de la direcció del PCE es dirigí a casa de la senyora Poitner per recollir els materials. A Francesc Boix i a Antonio García se'ls encomanà revelar i positivar tot el material fotogràfic que posseïen els SS al laboratori i també prendre instantànies de les jornades immediatament posteriors a l'alliberació. Els negatius foren portats a França durant el procés de repatriació pels mateixos deportats.

Aquest fons no es va mantenir unitari i se'n dispersaren diferents parts, que restaren en poder d'algunes organitzacions d'antics deportats, agències de premsa, museus, particulars... Això suposà un seguit de confusions i aparegueren reproduïdes sota multitud d'epígrafs. Mariano Constante conservà i custodià bona part d'aquests clíxés i són aquests materials els que ha considerat oportú que fossin copiats com a document històric. Dins l'arxiu d'imatges del Fons... rebrà el nom de *Fons sobre la resistència espanyola al KL Mauthausen*. Temà-

ticament, reflecteix aspectes de la vida del *lager*: la construcció d'instal·lacions i del mur que envoltava el recinte; les visites d'alts dignataris nazis; la repressió soferta pels deportats; la guarnició SS; els actes que celebraren els supervivents en homenatges a les víctimes; les assemblees del Partit Comunista d'Espanya i del Partit Comunista txec a Mauthausen; les ciutats bombardejades dels voltants; la repatriació a França i el retrobament amb la vida quotidiana. Cronològicament abasten des de 1.940 a 1.945.

TRACTAMENT ARXIVÍSTIC

Des d'un punt de vista arxivístic, un cop indexades les fotografies en suport paper, s'ha creat un quadre de fons que permet la localització i la consulta de les imatges marcant el contingut documental. Per facilitar-ne la consulta, s'ha informatitzat a través d'un programa específic creat per Isidro Arroyo, informàtic municipal.

El quadre de classificació serà el primer element de descripció de l'arxiu d'imatges. Amb ell tindrem una visió conjunta d'aquest fons, de la seva organització i del seu contingut. S'ha pretès crear un quadre estructurat jeràrquicament i lògica que tingui la simplicitat i la flexibilitat com a eixos fonamentals, ja que serà el nexa d'unió que comunica el document amb els usuaris. A partir de criteris funcionals, s'ha elaborat un únic quadre on es reuneixen aquestes noves imatges amb les que el *Fons...* havia incorporat en el decurs de les recerques efectuades des de l'any 1.996.

Per a cada imatge es crearà una fitxa que agruparà dades tècniques del suport (número de registre, signatura, format, número de còpies, estat de conservació, color o blanc i negre, localització... així com el tipus de document de què es tracta); dades descriptives del contingut iconogràfic de la imatge (data de creació, lloc, autor, títol que en defineix el contingut de la imatge, procedència i un resum temàtic), i, per últim, dades de localització (descriptor temàtic, alfabètic i geogràfic). Cada registre podrà ser consultat a través dels diferents descriptors així com a través de paraules clau, pel número de registre i de signatura, atenent el quadre de classificació. La consulta serà possible mitjançant llistats en suport paper o de terminal informàtic.

Morfològicament es tracta d'un total de 322 positius fotogràfics de negatius i 72 còpies fotogràfiques de positius, en suport paper, en format 15x10, totes elles en blanc i negre.

Amb la creació d'aquest fons d'imatges i un nou instrument de descripció dels documents que conté el *Fons sobre la deportació 1.939-1.945* es pretén fornir de materials que segueixin impulsant la recerca històrica científica sobre aquesta temàtica i la producció historiogràfica.

Fernando Fernández Lavín, Tomás Martín, l'abanderat, i Prat, representants del Comitè Nacional Espanyol a l'acte d'homenatge a les víctimes del camp i comiat del camp, el 16 de maig de 1.945. (AMC. *Fons... Arxiu d'imatges. Fons sobre la resistència espanyola al KL Mauthausen*).

JOIERIA SENSERRICH

de Teresa Senserrich
CASA FUNDADA EN 1882

Sant Quirze, 17 • Tel. 93 725 75 96
08201 SABADELL

JJA COMERCIAL ALEMANY

CENTRE DE JARDINERIA,
AGRICULTURA i FORESTAL
Tallers i serveis postvenda

Ctra. Barcelona, 22-26
Tel. 93 725 63 95
SABADELL

Interiors

"tot un estil"

MOBLE DISSENY
I DECORACIÓ

Sant Cugat, 11 - SABADELL